

Könyvtári hétköznapok Múlt – Jelen – Jövő

Az *Összefogás a könyvtárakért – Országos Könyvtári Napok* keretében 1999. október 4-én Veszprémben *Együttműködés a minőségi szolgáltatásokért* címmel rendezett konferencián előadásban számoltam be két, 1969-ben végzett, majd 30 évvel később megismételt vizsgálat előzetes tapasztalatairól azzal a megjegyzéssel, hogy az alapos, tudományos igényű elemzés még hátra van. Most erre teszek halvány kísérletet.

Előbb azonban választ kell adnom a kérdésre, mi indokolta a közművelődési (általános nyilvános) könyvtárak mindennapi tevékenységének – ezen belül tájékoztató munkájának – közel harmad évszázaddal későbbi felmelegítését?

1999 júniusában részt vettem Ljubljanában a *Nyilvános könyvtárak az új Európában* rendezvénysorozat konferenciáján, amelyet közép- és kelet-európai könyvtárosoknak, építész szakembereknek rendeztek a XXI. század könyvtárának legfontosabb gazdasági, kulturális, környezeti (épített) és szűkebb szakmai, tervezési kérdéseiről. Francia, olasz, német előadók sorakoztak egymás után, hogy bemutassák nekünk, szegény elmaradottaknak a jövő könyvtárát, fellebbentve előttünk annak a misztikus világnak a függönyét, ahova eljuthatunk, ha képesek leszünk felnőni a mai fejlett Európához. Rendkívüli módon felkeltette érdeklődésemet Horst Neissernek, a Kölni Városi Könyvtár igazgatójának két nagy sikerű előadása a könyvtárak információs szolgálatáról. Különösen az első, amely a *Megváltozott információs szükségletek – megváltozott információs magatartás* címmel hangzott el, „piszkált fel” igazán, felidézve bennem azokat a már feledésbe merült, de legalábbis távolinak tűnő vizsgálatokat, amelyeket 1969 táján Katsányi Sándorral ebben a témában folytattunk.¹ Nagyképűen és triviálisan fogalmazva: azzal böktém oldalba dr. Urbán László kollégámat, hogy *hisz ezt mi annak idején már kitaláltuk!*²

Hazatérve elhatároztam, hogy ha szerényebb körülmények között is (nem állt mögöttem egykori szerzőtársam és a KMK Olvasáskutatási Osztályának biztos szakmai támogatása), de megismétlem a két vizsgálatot, megérintve a kölni igazgató lelkendező előadásától, ahogy a könyvtári gyakorlati munka pontos feltérképezésének, a tájékoztató kérdések megoldásának fontosságát ecsetelte.

Akkor nézzük az elsőt!

1 Halász Béla: *Tájékoztatás a közművelődési könyvtárakban. Előtanulmány egy vizsgálathoz.* Bp. (1979). NPI. 87. l.

2 Halász Béla–Katsányi Sándor: *A könyvtárhasználati szokások változásai. (Az információ iránti igényváltozások tükrében) = Könyvtártudományi tanulmányok. 1970. NPI Bp. 1971. 443–476 l.*

I. Egy nap a könyvtárban

Az időpontok: 1969 egyik őszi szombatja és 1999. szeptember 29-e. A helyszín tulajdonképpen ugyanaz. A veszprémi megyei könyvtár 1968-ban költözött a felújított, 1800 m²-es alapterületű püspöki jószágkormányzósági palotában, majd 1999 augusztusára lényegében elkészült az a rekonstrukció, amely a védett épület helyreállításával és új részek hozzáépítésével egy különleges együttest hozott létre, amelyben sikerült korszerűnek mondható, flexibilis tereket, igényes szolgáltatásokat kialakítani.

A 4700 m² alapterületű különleges, talán túl bonyolult könyvtári belső összes részlege minden időbeli, életkori és egyéb korlátozás nélkül igénybe vehető. 1969-ben még nem volt általános tájékoztatási övezet, külön hírlapolvasó, könyvesbolt, médiatár és képtár, természetesen számítógép (on-line katalógus) és egyéb technikai berendezés (gyorsmásoló, fax) sem.

Harminc évvel korábban azon a bizonyos szombaton 235-en jártak a könyvtárban, és mindannyian töltöttek ki kérdőívet. 1999 októberében a látogatók száma 750 volt, közülük 533-mal sikerült interjút készíteni. A hatásfokbeli különbség szembetűnő. Amíg 30 évvel azelőtt nem lehetett úgy bejutni a könyvtárba, hogy könyvtárosba ne ütközött volna az olvasó, mostanra az interperszonális kapcsolat fellazult, az állampolgár – hazai és külföldi egyaránt – szabadon mozoghat.

Erősen vitatható: kedvező változásról van-e szó.

A látogatók és a kérdőívet kitöltők száma közötti meglehetősen jelentős eltérésnek konkrét okai is lehetnek (vannak).

- Ilyenek: – megnövekedett alapterület – kis létszámú személyzet;
– idegenkedés mindenfajta vizsgálattól, a személyiségi jogok túlzott hangoztatásának divatja;
– időhiány – a mai élet rohanó tempója;
– a könyvtári statisztikai mérés generális problémái stb.

A válaszokat az alábbi táblázatban összesítettem (csak a legfontosabbakat vettem figyelembe)

	1969	1999	
Megkérdezettek száma	235	533	
A könyvtárban eltöltött idő (perc)	55	41	
Csak az adminisztrációnál jelentkezett	8	103	Ebből: hosszabbított 20, könyvet visszaadott: 34, érdeklődött: 44, előjegyzett: 4, késedelmi díjat fizetett: 1

A táblázat folytatódik!

	1969	1999	
A hírlap- és folyóirat-olvasóban olvasott (tartózkodott)	53	162	
Általános tájékoztatást kért	–	75	
A könyvesboltban járt	–	77	Ebből: böngészett: 68, vásárolt: 9
A gyermek- és ifjúsági könyvtárban járt	nem volt adat	117	Ebből: kölcsönzött: 45, helyben olvasott: 44, a játékkönyvtárat használta: 28
A kölcsönzőben válogatott szépirodalomból	137	253	
szakirodalomból	70	100	
az új könyvek polcánál	67	104	
–	–	49	
Az olvasóteremben megfordult	21	123	Ebből: tanult: 42, kézikönyvet használt: 46, helytörténeti gyűjteményben kutatót: 14, egyéb: 21
Katalógust használt	22	110	Ebből: cédulakatalógust: 66, számítógépet: 44
A könyvtárostól szakértő tájékoztatást kért	28	172	Ebből: fogadóteremben: 19, gyermek- és ifjúsági könyvtárban: 43, könyvkölcsönzőben: 45, olvasóteremben: 22, zenei könyvtárban: 43
Kölcsönzött	71	178	Ebből: könyvet: 139, médiatári anyagot: 39
A médiatárban járt	19	88	Ebből: kölcsönzött: 40, helyben olvasott (hallgatott, nézett): 28, egyéb: 20

Mielőtt a táblázat kapcsán néhány általános következtetést levonnánk, illetve elemeznénk az egyes tevékenységeket, fontos rögzíteni a könyvtárhasználók körét életkor szerint. (Egyéb adatokat: nem, foglalkozás, munkahely stb. szándékosan nem kérdeztünk, hogy ezzel ne veszélyeztessük a vizsgálat eredményességét. A másik vizsgálat adatlapján [tájékoztató kérdések a könyvtárban] már szerepelnek ezek is.)

4 évesig	5	
5–14 évig	58	
15–19 évig	95	
20–24 évig	196 egyetemi, főisk. hallg.	
25–29 évig	59	(30 év alatti látogatók száma: 413, az összes megkérdezett 77%-a!)
30–59 évig	85	
60-tól	29	

A táblázat arról kiabál, hogy a könyvtárat legintenzívebben használók a fiatal-ságot képviselik. Ez ugyan nem újdonság a szakmában, de mégis állandóan számolni kell minden következményével.

Különösen a Veszprémi Egyetem hallgatóit kell megkülönböztetett figyelemmel kísérni. Közülük 2800-an tagjai a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtárnak. Tekintettel arra, hogy az egyetemi könyvtár évtizedeken keresztül vegyipari műszaki könyvtárként működött, a humán tagozat irodalmi ellátása kevésbé működik. A két intézmény közötti együttműködési megállapodás szerint ezt a feladatot a megyei könyvtár látja el. Mivel állománygyarapításra külön pénzt nem kap, az egyetem kifizeti a hallgatóinak az 1000 forintos beiratkozási díját. Ugyan-ez a megállapodás él a Hittudományi Főiskolával is (120 hallgató és oktató).

Menjünk tovább a kérdőív adatai szerint.

A könyvtárban eltöltött idő

1969-ben az átlag 55 perc volt. Ebben az adatban meggyőző bizonyítékát láttam annak, hogy a kölcsönzés nem egyeduralgó igény és szolgáltatási forma, hanem „a város központjában levő, kulturált környezetet biztosító művelődési intézmény a városi lakosság 18 százalékának igen széles, intenzív és sokoldalú információs igényét elégíti ki”. Bár a könyvtári környezet összehasonlíthatatlanul jobbra változott, meglepő módon az átlagidő 1999-ben 41 percre csökkent! Vajon ez információs igény-csökkenést jelent-e? Nem hiszem.

Számos „pozitív” és „negatív” ok közül csak néhány lehetségeset sorolok fel:

- A kölcsönzési adminisztráció gépesítése. (Sajnos anyagi okokból megghiúsult az a kísérletünk, hogy kölcsönző automatát állítsunk üzembe, amely a nyugati tapasztalatok szerint az olvasók (kölcsönzők) mintegy 50%-ánál feleslegessé teszi a könyvtári adminisztrátorokkal való kapcsolatfelvételt.);
- Az információátadás tökéletesedése; (Ezt a tájékoztatási vizsgálat erősítheti vagy cáfolhatja meg.)
- Sikertelen kísérletek a hézagos vagy a nem megfelelő példányszámú állomány (kiemelten a kötelező irodalom, sikerkönyvek) következtében – vagy éppen jó munkaszervezés: a munkatársak kellő létszámú állandó jelenléte a

megszólíthatóság állapotában. (Ez utóbbiról szólt 1980-ban Pápay és Baranyi szellemes vizsgálata)³;

- Elégtelen tájékoztatás; a szolgálatban levő könyvtárosok elutasító magatartása;
- Rohanó élet, zaklatott életforma, permanens időhiány.

Minden bizonnyal meghatározó a gyors információszerzés szüksége és lehetősége. Ezzel ellentétben a hosszabb időt igénylő tanulás és a szociális indíttatású tartózkodás.

Az eltöltött időre három kategóriát állítottam fel 1969-ben:

1. A tartózkodás ideje 0–14 perc = A kategória 19%
2. A tartózkodás ideje 15–44 perc = B kategória 33%
3. A tartózkodás ideje 45 percnél több = C kategória 48%

1999-ben ugyanez óránkénti bontásban is:

Óra	0–14 perc	15–44 perc	45 percnél több	Összesen
9–10	24	17	2	43
10–11	13	25	8	46
11–12	14	14	15	43
12–13	12	20	25	57
13–14	14	11	30	55
14–15	13	31	15	59
15–16	17	18	24	59
16–17	17	25	25	67
17–18	11	20	22	53
18–19	15	20	16	51
Összes	150 (28%)	201 (38%)	182 (34%)	533 (100%)

A 45 percnél több időt eltöltöttek közül

A hírlap- és folyóirat-olvasóban olvasott (beszélgetés [üzleti, baráti], randevú, kávé-, üdítőfogyasztás)	88
A kölcsönkönyvtárban válogatott a szabadpolcra, olvasott, katalógust használt	42
Az olvasóteremben tartózkodott, tanult	44
Az általános tájékoztató részlegnél dolgozott, szövegszerkesztőt használt, internetezett	16
A gyermekkönyvtárban olvasott, játékkönyvtárat használt	15
A zeneműtárban tartózkodott, zenét hallgatott, videót nézett	8
A könyvtár több részlegében megfordult	28

³ Baranyi Imre–Pápay Zsuzsa: *Kísérlet a könyvtári tájékoztatás színvonalának mérésére.* KMK. Bp., 1980. 53. p. (Közművelődés-kutatás)

Feltűnő térhódítás a C kategóriával szemben az A javára tapasztalható (l. a következő táblázatban!) annak ellenére, hogy 1999-re természetesen jelentősen nőtt az igénybe vehető szolgáltatások köre. 1969-ben mindössze 9 választási lehetősége volt az olvasóknak, harminc évvel később 28! Az 533 olvasó 1350 lehetőséggel élt. Ez átlagosan 2,5 alkalmat jelentett.

	1969	1999
A:	19%	28%
C:	48%	34%

A kérdőív „Mit csinált a könyvtárban?” kérdésre részben választ ad az 1. tábla. Érdekes azonban a szolgáltatásokat térbeli elhelyezkedésük szerint vizsgálni, ahogy egymás után következnek.

Fogadótér

Az újjáalakított könyvtár új, talán legfontosabb övezete. Az elnevezéssel is azt akartuk hangsúlyozni, hogy nem hagyományos előcsarnokról van szó, hanem olyan sokfunkciójú térről, ahol először találkozik a használó a könyvtárral mint intézménnyel, a könyvtári adminisztrátorral, a könyvtárossal, majd a vonzó szolgáltatások egész sorával, az alábbiak szerint:

1. Kölcsönzési adminisztráció

Magában foglalja a könyvkiadást és visszavételt (az előjegyzést is beleértve), a védelmi feladatok elvégzését, a hosszabbítást, a késedelmi díj fizetését, a könyvtérrítést.

Tekintettel arra, hogy a fogadóteret az építész a szimmetria jegyében tervezte, lehetőség adódott az adminisztráció és az általános tájékoztatás szétválasztására. A közművelődési könyvtárak akut problémája a fruska-vita után is tovább él. 1979–1980-ban zajlott polémia dr. Gerő Gyula főszerkesztő bevezető cikke alapján a könyvtáros hasábjain arról a negatív jelenségről, miszerint a könyvtárba betérő olvasókat nem könyvtáros szakemberek, hanem „fruskák” fogadják. Ez volt eddig a szakmában legnagyobb érdeklődést kiváltó vita, 33 hozzászólást közölt a lap. Rosszul értelmezett demokratizmusból fakadóan még mindig sok kolléga veszi természetesnek, hogy a könyvtárba belépő olvasó jobb esetben könyvtárkezelővel vagy közhasznú munkással, katonai polgári szolgálatos fiatalemberrel találkozik először.

Nem váltott ki osztatlan elismerést az igazgató azon elképzelése, majd a megvalósításra kiadott szigorú utasítása, miszerint az adminisztrációt és az általános tájékoztatást térben és személyzet szerint is külön kell választani. A kérdés megoldása meggyőződésem szerint nem tűr halasztást.

2. Általános tájékoztatás

Több szolgáltatást foglal magába. Az információk pontnál történik az új olvasók fogadása. A szolgálatban levő tájékoztató könyvtáros kötelessége udvarias beszélgetés

keretében, kényelmes körülmények között (ülve!) ismertetni az intézmény lehetőségeit, az igénybevétel szabályait, felvenni a személyes adatokat. Tudatosítani kell mindkét félben, hogy ez a legfontosabb pillanat, amelynek sikere vagy sikertelensége évekre meghatározhatja az olvasó és a könyvtár, könyvtáros viszonyát.

A részlegen belül található a Megyei Vállalkozási Központtal működtetett vállalkozói fiók-szakkönyvtár, internetes szolgáltatás, számítógép használat (szövegszerkesztő, e-mail, fax, gyorsmásolás). Rendkívül népszerű. A vizsgálat napján 75-en vették igénybe. Közülük 16-an 45 percnél több időt töltöttek itt el, elsősorban tanulással, számítógép-használattal (internet: 8, szövegszerkesztés: 8, e-mail: 3).

Ide kapcsolódik a British Council információs sarka közismert anyagával.

Az adminisztrációs oldalon új szolgáltatásként diszkont könyvesbolt működik hármassal feladattal:

- napi kínálatot nyújt a hazai könyvtermésből;
- helytörténeti, helyismereti kiadványokat népszerűsít, árusít;
- könyvtárellátó feladatot végez a megye községi és iskolai könyvtárainak.

Sokan böngésztek (68), kevesen vásároltak (9). Üzletpolitikai konzekvenciák levonása szükséges.

Ugyancsak a „szabálytalan oldalon” kapott helyet az Európai Információs Pont, amely 1999 decemberétől végzi az EU-val, a csatlakozással kapcsolatos tájékoztatói feladatokat.

3. Hírlap- és folyóirat-olvasó

Kétségtelenül a legnépszerűbb, egyben a legproblematisabb részleg. Itt töltik el olvasóink a legtöbb időt. (45 percnél hosszabbat 88-an). Így volt ez 1969-ben az ún. klubövezetben, így van a Kölni Városi Könyvtárban is.

A népszerűség feltételezhető okai:

- kellemes, kényelmes környezet (elégleges világítás, fűtés);
- megfelelő hírlap-, magazin-, népszerű folyóirat-kínálat;
- automata büfé;
- mellékhelyiségek (mozgáskorlátozottaknak is);
- mindez beiratkozási kényszer nélkül vehető igénybe.

Az utóbbi időben megkíséreltük az itt megfordulók regisztrálását, de meglehetősen nagy ellenállásba ütköztünk. Sokan hivatkoztak személyiségi jogaikra. Őszintén szólva a könyvtárosok sem lelkesedtek túlságosan: azt hiszem, ez összefügg azzal a szemlélettel, amely az adminisztratív és az érdemi könyvtárosi munka szétválasztását is lehetetlenné tartja.

Mivel nyilvánvaló a részleg szociális funkciója, ebből adódik a legtöbb probléma is. Már 1969-ben is tehetetlenek voltunk azokkal a hajléktalanokkal szemben, akik a nyitva tartás teljes ideje alatt elfoglaltak egy-egy ülőhelyet, és 2–3 méteres körben, távolságban lehetetlenné tették a megfelelő szaglásúak tartózkodását. De volt mutogatósunk, köpködőnk, újságtépőnk és elborult elméjű néhai tanárnőnk is többek között.

Ma a toalettek okozzák a legtöbb gondot. A kölni igazgató arról panaszkodott, hogy a kábítószercsfogyasztókkal nem bír a külön könyvtári biztonsági szolgálat. Ná-

lunk egyes látogatóink a mellékhelyiségeket beszerzési forrásként használják: naponta viszik el a lámpatesteket (nem csak az égőt), toalettpapírt, folyékony szappant (!?), egyáltalán mindent, ami mozdítható. Természetesen minden állományvédelmi rendszer ellenére lopják a periodikákat, de még az asztalok vízszintező csavarjait is.

Elkerülhetetlen a tiltás mérlegelése azokban a közkönyvtárakban is, melyeknek szakmai meggyőződésük szerint teljesen nyitottnak kell lenniük egy város, megye lakói előtt.

A jelenlegi leggyakoribb kérdések:

- Eltanácsolhatók-e azok a könyvtárból, akik az emberi együttélés elemi normáinak sem tesznek cleget? Hogyan lehet érvényt szerezni egy kitiltó határozatnak?
- Korlátozható-e az internet használata, engedhetjük-e a pornográfiát, vad erőszakot, rasszista gyűlöletet stb.? Hogyan tudjuk megakadályozni a hozzáférést?
- Milyen eszközökkel lehet visszaszorítani a könyvtári dokumentumok megcsontítását, lopását? A mágneses csík és a védelmi kapu alkalmazása csak technikai lehetőség. Az igazi okok elsősorban a társadalom állapotában keresendők. Megoldásuk hosszú folyamat eredménye lehet.

4. Gyermek- és ifjúsági könyvtár

Általában könyvtár a könyvtárban. A gyermekkönyvtárosok közössége pedig a legösszetartóbb, a leginkább elkülönült csapat a szakmában. (1969-ben a külön helyen, külön nyitva tartási idővel működő gyermekkönyvtár nem is szerepelt a vizsgálatban.) Elismerve minden erényüket, meggyőződésem, hogy egy korszerű közkönyvtárnak mindenki számára minden szögletében járhatósnak kell lennie, azaz meg kell szüntetni minden életkori, állománycsoporti korlátozást. Ennek szellemében készült az új megyei könyvtár szakmai programja. A gyermekkönyvtár magába foglalja a középfokú oktatáshoz kapcsolódó iskolai irodalmat, lehetőséget ad szülőknek és gyerekeknek a közös használatra.

A használók korhatárát „lefelé” is kiterjesztettük. Az új szolgáltatásként kialakított játékkönyvtár reprezentatív terével, pelenkázójával, „babakifutójával”, varázstükrével (egy rangos helyi képzőművész alkotása) egyre több kismamát, nagymamát vonz a gyerekekkel. A megyei könyvtár legfiatalabb olvasója 1 éves. Érdekes módon a gyermekkönyvtárosok ettől az újítástól sem voltak túlságosan elragadtatva. A Kanadából származó ötlet alapján létrehozott részleg akkor működik igazán, ha megoldódik a kisebb játékok kölcsönzési és megvásárlási lehetősége. (A gyermek, ha megkedvel egy játékot, nehezen válik meg tőle.) Ha végleges a ragaszkodás, a vétel oldja meg a kérdést, a megunt játék pedig visszakerülhet a könyvtárba. A részleg népszerűségét mindenesetre jelzi, hogy azon a bizonyos szeptemberi szerdai napon 28 felnőtt és gyerek „játszott”.

5. A könyvkölcsönző

Harminc évvel ezelőtt a legfontosabb minőségi mutatónak tartottuk a helyben használat arányának növekedését a kölcsönzéssel szemben. A kölcsönzésen belül pedig a szakirodalom térhódítása volt kívánatos a szépirodalom „kárára”. Mára

kissé megmosolyogni való ez a némileg politikai alapozású szakmai irányelv. Én magam már akkor hangsúlyoztam: „a könyvtárral szemben támasztott igények növekedése nem jelenti a kölcsönzés elsoványodását, hiszen a könyvtárnak nyilván a jövőben is alapvető feladata lesz könyvek biztosítása a potenciális lakosság számára”.

Napjainkban felrémlik a virtuális könyvtár számomra idegen víziója. Szerencsére a 99-es adatok mást mutatnak. A részlegét használó 253 olvasó – akik közül 42-en 45 percnél hosszabb időt töltöttek el válogatással a szakirodalom, a szépirodalom vagy az új könyvek állványai között, könyvekbe belcolvasva – más jövővel biztat. A „Gutenberg-galaxis vége” közhely továbbra is csak közhely marad.

6. Az olvasóterem

Különleges hely: a szentély. Némileg igaz megállapítás. A bejárattól legtávolabbi övezet vonz az elmélyültebb munkára. Ezért igazából magától értetődött a prézensz állomány (könyvek, folyóiratok) idetelepítése. Sajnos a nem hagyományos dokumentumok besorolására a műemléképületből adódó térbeli korlátok miatt nem volt lehetőség.

Viszont talán legnagyobb eredményünknek tartjuk, hogy a helytörténeti, helyismereti gyűjteményünk mintegy 70%-át sikerült szabadpolcon elhelyezni. Közte mintegy 150 Veszprém megyei napi- és hetilapot, folyóiratot. Külön polcot kaptak a helyi iskolák értesítői, évkönyvei.

A részlegét használó 123 olvasó zöme egyetemi, főiskolai hallgató, középiskolai diák. Harmadrészüket tanult, közülük 19-en órákat töltöttek el itt. Ezt előcsigátta az egységes, hosszú nyitvatartási idő (9–19^h), a nyugodt, kényelmes környezet, a temperált levegő.

7. Katalógushasználat

Az egyértelmű, ötszörös növekedés hordoz bizonyos ellentmondásokat. Ma a közkönyvtárak jelentős részében „vegyes katalógushasználat” dívik. Miközben pár éve gépre történik a feldolgozás, és folyik retrospektív konverzió is, még mindig üzemben van a jó öreg cédula-nyilvántartás. Mondhatni a helyzet 30 év alatt sem változott meg gyökeresen. Az okok taglalása messze vezetne. Mindenesetre egyelőre óhaj marad az az állapot, amelyet jó tíz éve kanadai kisváros hálózatba szervezett közművelődési (public library) könyvtáraiban tapasztaltam: hogy ti. a katalóguscédulák jegyzetelés céljára álltak az olvasók rendelkezésére.

8. Tájékoztatás

Talán ezen a területen a legnagyobb a fejlődés abban a tekintetben, hogy ezt a fontos szolgáltatást szervezni kell. Nem elég az olvasók kíváncsiságát passzív módon kezelni, hanem aktív információs készenletet kell fenntartani, állandóan alkalmazkodva a használók változó igényeihez. Ez fogalmazódott meg 1969-ben a végzett vizsgálatok alapján felállított prognózisban, amely a tájékoztatást igénylők számának növekedését jósolta.

9. Kölcsönzés

Bebizonyosodott, hogy nincs kibékíthetetlen ellentétben az egyéb „komolyabb” szolgáltatásokkal. A növekedés aránya a párhuzamosan jelentkező igényekre utal. Ugyanakkor az elképzelték szerint megvalósult a szakirodalom fokozott keresettsége a szépirodalommal szemben, valamint a periodikák térhódítása a könyvvel szemben. (A 30 évvel ezelőtt nem ismert dokumentumtípusokról nem is beszélve.)

Mielőtt lelkendezni kezdenénk, be kell látnunk, hogy ennek egyik oka a szépirodalmi kínálat siralmas volta. Aki nem hiszi, vegye kezébe az Új Könyvek néhány friss számát.

II. A tájékoztató kérdések a könyvtárban

A vizsgálatok összehasonlítása már nehezebb, hiszen 1969-ben 400 kérdőívet kaptak a feldolgozók megyei (60), fővárosi (86), városi (98), szakszervezeti (81) és községi (75) könyvtárakból. Ezzel szemben 1999-ben egy (megyei) könyvtárban gyűjtöttünk össze két hét alatt 115 kitöltött kérdőívet. Az eredmények döntő többségét így óvatosan kell kezelni.

Talán csak a tájékoztatást kérők foglalkozását lehet összehasonlítani. Azt is vizsgálhatjuk, hogy mennyire voltak elégedettek a kérdező olvasók a válasszal:

A tájékoztatást kérők foglalkozása

	1969		1999	
	tanulók	165	41,3%	84
munkások	64	16,0%	–	0%!
alkalmazottak	64	16,0%	3	2,6%
értelmiségiek	58	14,5%	15	13,0%
egyéb	49	12,2%	13	11,4%

Újabb bizonyíték arra, hogy a tanulóifjúság könyvtárhasználati aktivitása töretlen. Elgondolkoztató ugyanakkor a munkások elmaradása. Óhatatlan, hogy a könyvtáros visszagondoljon a hatvanas évek nagy mozgalmaira: „Kell a jó könyv”, „Az Olvasó munkásért”. Szerencsére napjainkig még senki sem fogalmazta meg az „Olvasó polgár” kiemelt kezelését.

Elégedettség a válasszal

	1969		1999	
	teljes mértékben	295	73,7%	75
részben	54	13,5%	23	20%
egyáltalán nem volt elégedett	10	2,5%	7	6%
nem válaszolt	41	10,3%	10	9%

A táblázat két jelentős tényező hatására utal. Az első az állománygyarapítás helyzete. Az olvasók nehezen tudják elfogadni, hogy egy megyei könyvtár változott egypéldányos beszerzési gyakorlatot folytasson. Ne feledjük: a legtöbb intézmény egyetemi, főiskolai könyvtári feladatokat is ellát. Így aztán természetes, hogy az elmarasztaló ítéletek döntő többsége diákoktól származik. A második tényező talán örömteli: szűnőben van a könyvtárak a kultúra templomának tekintő szemlélet, és előtérbe kerül az intenzív, skandináv típusú használat folyamatos, legtöbbször építő kritikával.

1969-ben szerzőtársammal úgy láttuk, hogy nyolc olyan legfontosabb szakterület van, amelynek fejlődése meghatározza a jövőt.

1. Könyvtárpolitika

Nagyobb súlyt kell adni az általános könyvtárak tájékoztatási funkciójának.

Ma változatlanul kulcskérdés Kölnben és Veszprémben egyaránt, s folyamatosan az is marad.

2. Hálózatszervezés

Egységes városi könyvtárpolitika. A nagy, központi könyvtárak megerősítése.

Ellentétes hatások érvényesülnek. Az új könyvtári törvény és bizonyos, de az utóbbi időben gyengülő, szakminisztériumi törekvések ezt szolgálják. Így valószínűleg meg a kistéleplések könyvtári ellátásának megszervezése a megyei könyvtár által vezetett hálózat segítségével. Gátolja viszont a megvalósítást az önkormányzati törvény.

3. Üzemszervezés

Szakreferensi rendszer kiépítése. Az olvasószolgálati munka érdemi részének fejlesztése.

Még sokat kell tennünk. Lásd a küldetés-nyilatkozat, a stratégiai terv, a könyvtári menedzsment körüli zavaros ügyeket.

4. Személyi fejlesztés

A szakképzettek számának növelése, a termelői szférával szembeni bérfelesztés csökkentése.

Látványos a visszafejlődés! A vérlázító példákat nem is érdemes sorolni. A könyvtárosok a közszolgálatban is elérték a ruhatáros szintű besorolást. 2001-ben megkapják a minimálbért.

5. Állományfejlesztés

Idegen nyelvű szakkönyvek, magyar kézikönyvek, periodikák nagyobb választéka.

A kitűzött cél nem volt túl merész, de a szélesebb körű kínálat ellenére jogosan elégedetlenkednek a könyvtárhasználók.

6. Állományfeltárás

Gépi katalógusok beállítása.

A fejlődés ezen a téren a leglátványosabb, bár még kevés könyvtár mondhatja el, hogy teljes állománya számítógépen hozzáférhető.

7. Könyvtáráépület

Felül kell vizsgálni a könyvtáráépítési normákat.

Ma nincs ilyen, de ennek ellenére, vagy éppen ezért az utóbbi években sorra jöttek létre tetszetős, korszerűnek mondható épületek. Nem biztató, hogy bizonyos jelek szerint szelektív hatások kezdenek érvényesülni.

8. Technikai eszközök

Gyormásolók beállítása. Telefax-hálózat – Gépi adatszolgáltatás, kölcsönzés. Az adminisztráció és a tartalmi könyvtárosi munka különválasztása.

Ahogy azt már korábban is kifejtettem, ez utóbbinak a megvalósítása, a sok évtizedes gyakorlat megváltoztatása rendkívül nehéz feladat.

Ha most vizsgáljuk a jövőt, egyelőre a híres belgrádi Kalimegdánon levő kávéházhoz hasonlóan csak egy nagy ?-et tehetünk a könyvtár homlokzatára.

A válaszokat a könyvtárosok ifjú, feltörekvő csapatának kell megkeresnie.

Halász Béla

A Magyar Parlamenti Gyűjtemény: történetiség és korszerű szolgáltatás¹

Az Országgyűlési Könyvtár Magyar Parlamenti Gyűjteménye az egyetlen nyilvános közgyűjtemény, ahol az Országgyűlés dokumentumai a legnagyobb teljes-séggel hozzáférhetőek a nyilvánosság számára.

A gyűjtemény történetéről

A gyűjtemény történetének fontos momentuma, hogy az 1893. január 21-ai képviselőházi ülésen hozzászólásra jelentkezett Ugron Gábor képviselő: „Még a régi országgyűléseknek naplói is hiányoznak innen, pedig ezen magyar országgyűlések, mint ama még régibb törvényhozások folytatásának naplói tekintetében igen sokszor szükség lehet helybeli kézi használat végett is arra, hogy a régi magyar országgyűlések naplói meglegyenek.” Felszólalása végén pedig ezt a határozati javaslatot nyújtotta be: „...kérem a házat, utasítsa a könyvtári bizottságot, hogy a régi magyar törvényhozás kútforrását képező munkálatok részint másolatban beszereztesse, hogy itt a törvényhozás rendelkezésére álljanak.”²

1 Az előadás elhangzott az MKE XXXII. vándorgyűlésén Esztergomban, 2000. augusztus 11-én.

2 Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója, 1893. január 21., VIII. kötet, 140. ülés, 23. oldal.